

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Diaarinumero VN/11505/2020

Työttömien Keskusjärjestö kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän ehdotuksista. Keskusjärjestö ottaa kantaa työryhmän ehdotuksiin lähinnä työttömien työnhakijoiden ja vähävaraisten näkökulmasta.

Perustoimeentulotuki on kiinteä osa sosiaalihoitoa, vaikka sen toteuttajana toimisikin Kela. Perustoimeentulotuki on elimellinen osa toimeentulotuen kokonaisuutta. Monessa kunnassa täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea ei pääasiassa edes myönnetä ilman Kelan perustoimeentulotuen päätöstä.

Kela-siirtoa koskeva uudistus paransi asiakkaiden mahdollisuutta saada yhdenvertaista kohtelua, mutta heikensi heitä koskevan yksilöllisen harkinnan edellytyksiä. Kelan perustoimeentulotuen myöntämisessä tulisi selkeämmin huomioida asiakkaan edun, itsemääräämisen ja osallisuuden varmistaminen ja hänen yksilöllisten tarpeidensa selvittäminen.

Pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneita vailla ensisijaisia etuuksia ja ansiotuloja olevia henkilöitä on noin 10 000. Ilman ensisijaisia etuuksia ovat erityisesti nuoret, joille ei ole syntynyt oikeutta työttömyysturvaan sekä työttömät, jotka ovat menettäneet oikeutensa työttömyysturvaan sanktion tai muun työttömyysturvan ehtoihin liittyvän syyn vuoksi.

Kela-siirron jälkeen toimeentulotukiasiakkaille on tullut ongelmia. Koska kyse on viimesijaisesta toimeentulosta, tulisi toimeentulotuen määräytymisen oikeusperiaatteisiin suhtautua erityisen tarkasti. Liian jähmeä ja yksilöllisen harkinnan ohittava mekaaninen etuuskäsittely ei ole viimesijaisesta tuesta päätettäessä kohtuullista. Ihmisten ohjaus sosiaalitoimeen on liian sattumanvaraista. Tätä ohjausta pitää selkeyttää ja sosiaalityöntekijän konsultoinnin tulee olla kiinteä osa myös perustoimeentulotuen käsittelyä. Kelaan tulisi myös sisäisesti lisätä sosiaalityöntekijöitä etuuskäsittelijöiden yleiseen neuvontaan.

Raportissa todetaan myös, että Kelan neuvontapalvelut eivät ole aina riittäviä ja pienemmillä paikkakunnilla Kelan palveluja ei aina ole tarjolla. Tämä on huolestuttavaa. Toimeentulotukea hakevat ihmiset ovat käytännössä varattomia. Se, että Kelan palveluja ei ole tarjolla ja puhelinpalvelut ovat ajoittain todella ruuhkautuneet, eivätkä Kelan yhteydenpitoon tarvittavat välineet (netti, puhelin) korota perusosaa (vaan katsotaan perusosaan kuuluviksi), ajaa monet kohtuuttomaan tilanteeseen. Kelan palvelunumeroiden, mutta etenkin toimeentulotuen palvelunumeron (sen ollessa viimesijainen etuus) tulee olla maksuttomia.

Suomessa perusturvan taso on liian matala. Tähän tulee kiinnittää huomiota etuuksien määrittelyssä, jotta toimeentulotukeen ei tarvitse turvautua. Muiden etuuksien ensisijaisuutta tulee korostaa.

Toimeentulotuen määräytymisaika ja huomioon otettavat tulot

Raportissa esiin nostettu tulojen vyörytys toimeentulotukilaskelmassa, aiheuttaa asiakkaille vaikeuksia ymmärtää laskelman perusteita. Asiakkaalle on kerrottava selkeästi eri yhteyksissä, että päätöksen jälkeen maksuun tulevat tulot huomioidaan, sekä myös se, miltä ajalta tulot katsotaan tuloksi millekin kalenterikuukaudelle.

Nämä tulee kirjata selkeästi päätöksiin, jotta asiakkaan on helpompi seurata miten tulo vaikuttaa kunkin kuun etuuteen. On hyvä, että Kelalle ehdotetaan mahdollisuutta myöntää tukea myös vähäisen kotitalouskohtaisen ylijäämän tilanteissa. Asiakasta tulee informoida selkeästi myös siitä, että perustoimeentulotuesta saatu hylkäävä päätös ei tarkoita, etteikö hänellä voisi olla oikeus saada täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea.

Raportissa käsiteltiin lyhyesti toimeentulotukilain 10 §:ssä säädettyä perusosan alentamista. Työttömien Keskusjärjestö katsoo, että toimeentulotuen perusosan leikkauksesta tulee luopua kokonaan. Nyt perusosaa voidaan alentaa jopa 20–40 %.

Raportin mukaan alentaminen sisältää runsaasti asiakkaan olosuhteita koskevaa harkintaa ja se voidaan tehdä vain, jos se ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutenkaan kohtuuttomana. Siitä, riittääkö etuuskäsittelijän taustakoulutus tämänkaltaiseen vaativaan kokonaistilanteen harkintaan ja perusosan leikkaamiseen, herättää vakavaa huolta.

Leikkausta voidaan ketjuttaa kuukaudesta toiseen. Alentaminen tulee kyseeseen esimerkiksi, jos henkilö on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt hänelle tarjotusta työstä tai työvoimapalvelusta. Tämä kaikki edellyttää asiakkaan olosuhteiden ja kokonaistilanteen selvittämistä sekä sosiaalihuollon osaamista. Asia tulee ottaa huomioon etenkin perustuslain 19 pykälää pohdittaessa.

Sosiaalihuollon näkemysten huomioiminen

Raportissa esitetään käytäntöä, jonka mukaan kunta, ja jatkossa hyvinvointialue, voisi laatia lausunnon sosiaalihuollon asiakkaana olevan henkilön perustoimeentulotuen käsittelyyn liittyvän harkinnan tueksi. Tämän voisi tehdä ilman erillistä Kelan tekemää lausuntopyyntöä ja Kelan tulisi huomioida sosiaalihuollon mahdollisesti laatima lausunto päätöksenteossa. Tämä on minimivaade. Mutta myös Kelan oma toimeentulotukilain sovellus ja tulkinta sekä kirjalliset ja suulliset etuusohjeet tulisi laatia perus- ja ihmisoikeuksien, sekä sosiaalihuollon oikeusperiaatteiden kautta pohdittuna uudestaan.

Sosiaalihuollon ja Kelan välisen tietojenvaihdon parantamiseen liittyvissä ehdotuksissa sosiaalihuollon lausunnon välittäminen Kelaan ilman, että Kela sitä pyytää on asiakkaan kannalta parannus. Tässäkin pitää olla kysymys asiakkaan luvalla tapahtuvasta tietojenvaihdosta ja asiakkaan eduksi tehtävästä toiminnasta. Tavoitteena tulee olla ”yhden luukuun” kautta tapahtuvan palvelun kehittäminen. Yhteinen asiakassuunnitelma sosiaalihuollon ja perustoimeentulotuen kesken olisi tärkeä uudistus. Samassa yhteydessä suunnitelman nimen voisi vaihtaa asiakkaan palvelusuunnitelmaksi.

Tietojenvaihdon parantaminen

Työryhmä esittää, että toimeentulotukilaissa säädetään toimeentulotukiasioiden yhteistyöelimestä tai neuvottelukunnasta. Tällaisessa yhteistyöelimessä tulisi olla riittävä asiakasnäkökulma mukana. Sekä palvelun käyttäjien että esimerkiksi kirkon diakoniatyön edustus tukisivat oikean suuntaista kehittämistä.

Työryhmän esittämät muut vaihtoehdot tulisi edelleen selvittää. On kuitenkin huomattava, että merkittävä osa Kelan perustoimeentulotuen tarvitsijoista ovat pelkästään Kelan asiakkaita

(asumistuki – päivärahat – monet eläkkeet jne...) eivätkä lainkaan sosiaalihuollon asiakkaita. Yhteistyön lisääminen on tärkeää palvelun parantamiseksi. Se edellyttää selkeää tehtävien määrittelyä. Asiakkaan pallottelu toimeentulotukilain toimeenpanijalta toiselle tulee lopettaa.

Ensisijaisia kehityskohteita ja toimeentulotuen tarvetta vähentäviä toimia työttömien näkökulmasta olisivat muun muassa seuraavat:

-Karensipolitiikasta luopuminen työttömyysturvan osalta, tai vähintään sen kohtuullistaminen (nyt karensi eli korvaukseton määräaika voi olla jopa 90 päivää).

-Työttömyysturvalakia tulisi ylipäätään kehittää kannustavammaksi, eikä voimakkaasti ulkoa määrittäväksi ja pienestä inhimillisestä virheestäkin voimakkaasti sanktioivaksi. Tällä hetkellä hyvä hallinto ei toteudu riittävällä tavalla työvoimapalveluissa, sillä työttömällä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta tuntea työttömyysturvalain, hallintolain ja lain julkisista työttömyyspalveluista eri pykälää. Tällöin jokainen liike on potentiaalisesti väärä, pahimmillaan 90 päivän karensin syy, ja estää työttömän mahdollisuutta edetä työelämään pieninkin askelin.

-Kohtuuhintaisen asumisen turvaaminen pienituloisille. Ja se, että myös maksuhäiriöisillä ja luottotietonsa menettäneillä olisi tosiasiallinen mahdollisuus kohtuuhintaiseen elämiseen.

-Kunnan velvollisuus poistaa tai kohtuullistaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksu (Asiakasmaksulaki 11 pykälä), tulisi olla velvoittavampi, jotta menettely tosiasiallisesti toimisi. Nyt siitä ei tiedoteta, eikä kunnassa edes aina tiedetä. Monessa kunnassa kehoitetaan suoraan hakemaan toimeentulotukea asiakasmaksuun. Alennuksen tai maksun poiston hakemisprosessi on monessa kunnassa byrokraattinen.

-Työttömien perusturva (työmarkkinatuki/peruspäiväraha ja asumistuki) ei riitä kattamaan asumisen ja elämisen kohtuullisia kustannuksia.

-Työttömyysturvan lapsikorotuksen tulisi olla suurempi.

-Myös sairastaminen ja kuntoutuminen työttömänä on haastavaa. Etuudelta toiselle siirtyminen aiheuttaa tulottomia jaksoja omavastuujalle, mikäli sairauden takia ei voi ottaa työtä vastaan. Etuuskien käsittelyssä voi olla jopa 40 päivän viive, mikä tarkoittaa 40 päivän katkosta työttömyysturvaan.

-Sairauspäivärahan maksimiajan loputtua siirrytään usein takaisin työttömäksi, vaikka kunto ei sallisi työn vastaanottamista.

-Raportin mukaan lähes puolet pelkän viimesijaisen turvan eli toimeentulotuen varassa olevista henkilöistä on alle 25-vuotiaita työtä vailla olevia nuoria, joille ei ole syntynyt oikeutta työttömyysturvaan. Nämä nuoret tulee saada ohjattua oikeiden palveluiden piiriin.

Haapakoski Jukka
Työttömien Keskusjärjestö ry